

Савулій О.О.

*Національний університет «Одеська юридична академія»,
студентка 6-го курсу Інституту кримінальної юстиції*

ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ВИМАГАННЯ ПІСЛЯ ХІХ СТОЛІТТЯ

Аналіз законодавства, яке діяло на той час в Україні, говорить про те, що поняття вимагання виникло у період з кінця ХІХ ст. до початку ХХ ст. у російському та угорському законодавстві.

У першому Кримінальному Кодексі УССР 1922 р. відповідальність за корисні посягання на власність була передбачена нормами глави VI Майнові злочини. Статті 194 і 195 КК УССР були присвячені вимаганню. У ст.194 КК УССР до вимагання відносилося вимога передати які-небудь майнові вигоди чи права на майно або вчинення яких-небудь дій під страхом застосування насильства над собою або винищування його майна. До предмета цього злочину було віднесено майно взагалі — майнові вигоди, право на майно та матеріальні речі. Останні в диспозиції статті прямо не називалися, але, оскільки закон говорив про «здійснення будь-яких дій», за його змістом могло йтися і про вимогу передачі злочинцеві якої-небудь речі або грошей. Цей закон не вимагав, як і в складах інших злочинів проти власності (окрім грабежу), щоб предметом вимагання було чуже майно. Тому вимагання вважалося можливим і стосовно майна, що належало винному, але на яке мали ті або інші права інші особи. Спосіб дії в складі вимагання містив у собі вимогу, яка примушує до передачі майна. Засобами примусу було названо погрозу вчиненням насильства над особою, знищенням майна. Цікаво, що покарання за вимагання (позбавлення волі до двох років) було меншим, ніж за грабіж з насильством і розбій [Дьоменко С. В. Генеза складу вимагання в кримінальному праві України / С. В. Дьоменко. // Вісник Запорізького державного університету. - 2003. - №1. - С. 1-3.].

У ст.195 КК УССР вимагання, поєднане з погрозою розголосити

відомості, що ганьблять потерпілого, або повідомити владу про протизаконне його діяння, було названо шантажем. При тому обидві статті передбачали однакове покарання позбавлення волі на строк до двох років [Уголовный кодекс УССР. Утвержденный В.У.Ц.И.К. - Изд. 2 (официальное). - 23 августа 1922 г. - Х. : Издание Наркомюста УССР, 1922. - С. 40.].

Отже, перший радянський Кримінальний кодекс УСРР містив досить узгоджений масив юридичних норм, спрямованих на захист майнових інтересів власника у нових для України соціально-економічних умовах. Слід наголосити, що КК УСРР 1922 р., так чи інакше, запозичив з російського кримінального права, що йому передувало, загальну концепцію побудови юридичних норм про злочини проти власності. Цей кодекс називав види злочинів, відомі законодавству Російської імперії, у тому числі і вимагання. Тракткування складів у своїй основі повторювали рішення, знайдені в Уложенні про покарання 1845 р. і 1903 р. Від колишнього російського права радянський закон успадкував і термінологію.

У 1927 році ВУЦВК приймається новий кримінальний кодекс УССР. У главі VI КК УССР Майнові злочини передбачалася відповідальність, зокрема, за вимагання (ст.174).

Як насильницький грабіж, позбавленням волі на строк до трьох років, каралося також вимагання, під яким розумілося вимога передати які -небудь майнові вигоди чи права на майно або вчинення будь-яких дій майнової властивості під страхом насильства над особою потерпілого, розголошення відомостей, що ганьблять його або винищення його майна. Тобто дві статті про вимагання Кримінального кодексу УССР 1922 року були об'єднані в Кримінальному кодексі УССР 1927 року в одну, була тільки виключена погроза повідомленням влади про протизаконні дії потерпілого [Уголовный кодекс УССР в редакции 1927 года. — Изд. 2-е, офиц. — Х. : Юридическое изд-во НКЮ УССР, 1927. - С. 87].

Існування різних форм власності у свій час стало підставою

встановлення різного правового положення власників. Таке положення знайшло своє відображення і в кримінальному праві. Так, у Кримінальному кодексі України 1960 року, відповідальність за злочини проти власності була передбачена в двох самостійних главах: у главі II, яка мала останню назву Злочини проти державної і колективної власності і у главі V, яка також мала останню назву «Злочини проти індивідуальної власності громадян» [Уголовный кодекс Украинской ССР. Научно-практический комментарий. К.: Политиздат Украины, 1978. - С.392.].

Спочатку була передбачена кримінальна відповідальність тільки за вимагання індивідуального майна (ст.144 КК України). Ця стаття була сформульована так: Вимагання п вимога передати індивідуальне майно громадян або право на майно або надання майнових вигод, поєднана з погрозою застосування насильства до потерпілого чи близьким їм особам, або пошкодження належного їм майна, або розголошу відомостей, що їх ганьблять [Уголовный кодекс Украинской ССР. Научно-практический комментарий. К.: Политиздат Украины, 1978. - С.392.].

Поняття вимагання при посяганні на державну або колективну власність було таке ж саме, як поняття вимагання при посяганні на індивідуальну власність, з тією різницею, що до предмету злочину, передбаченого статтею 144 КК, віднесене більш широке коло майнових прав приватної особи.

Така розбіжність у законі відносно правового захисту різних форм власності суперечила положенню, яке закріплено у Конституції України (усі суб'єкти права власності рівні перед законом). Цей недолік законодавчої конструкції кримінально-правової охорони різних форм власності був усунений у 2001 році [Дьоменко С.В. Вимагання: кримінально -правовий та кримінологічний аналіз: дис... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Академія адвокатури України. - К., 2006. - С. 18.].

КК України, ухвалений 5 квітня 2001 року, на відміну від попереднього закону про кримінальну відповідальність за вимагання, об'єднав

відповідальність за вимагання незалежно від форм власності в одній базовій статті (ст. 189 КК), зробивши окремі різновиди вимагання, за які встановлюється відповідальність у статтях 262, 308, 312, 313, 354, 357, 410 КК, спеціальними видами вимагання [Кримінальний кодекс України : прийнятий 5 квітня 2001 року ; набув чинності з 1 вересня 2001 року // Відомості Верховної ради України. — 2001. — № 25—26. — Ст. 131.].

Слід зауважити, що КК України 2001 року передбачає також ознаки злочинів, що пов'язані з незаконним заволодінням і можуть вчинятися у будь-який спосіб, у тому числі й шляхом вимагання. Це, наприклад, ст. 289 КК («Незаконне заволодіння транспортним засобом»), ч. 3 ст. 357 КК («Незаконне заволодіння будь-яким способом паспортом або іншим важливим особистим документом»). Проте в цих складах злочинів, на відміну від загального та спеціальних складів вимагання, законодавець не використовує термін «вимагання» і не пов'язує ступінь суспільної небезпеки саме із способом вчинення цього злочину, а тому відносити ці статті КК до спеціальних складів вимагання недоречно [Дьоменко С.В. Вимагання: кримінально-правовий та кримінологічний аналіз: дис... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Академія адвокатури України. - К., 2006. - С. 20.].

Підводячи підсумок можливо відзначити, що такий злочин як вимагання пройшов досить мінливий історичний розвиток. Законодавча норма, яка регулює відповідальність за вимагання змінювалась законодавцем відповідно до змін відносин в суспільстві. Кожна зміна цієї норми була оцінена та проаналізована видатними науковцями.